

SZABÓ DEZSŐ

Segítség!

ELŐSZÓ

I.

Akarat ez a regény: feltartott pajzs, védelemre rándult meztelen mell. Nem azt várom, hogy életed kis esztétikai ítéleteket nyálazzon ki olvasására. Ezt a regényt nem lehet a szép és a csúf ítéletével elintézni. Amint nem lehet így elintézni a vihart, a szerelmet, a végtelen emberi nyomorúságot. Semmit, ami élet és halál. Élet és halál ez a regény: tett, ölelés, bántás. Kétségbeesett kiáltás ez a regény.

Ez a kiáltás nemcsak az enyim, s nem én kiáltottam el először. Kopány, Dózsa György, kuruc Pázmán Péter, Zrínyi, a költő, Katona József, Berzsenyi és mások: más-más hangon jajgatták be a zuhanó időbe. De a magyar Vazul fülei nem hallottak, szemei nem láttak a Szent István ólmán keresztül. Most az én véres örökségem ez a kiáltás, hogy egy nehéz röggel fájdalmasabb legyen a magyar temető.

Ne irodalmat vakarózz, ne esztétikát ténferegj ez előtt a megáradt sírás előtt. Rontson be a véredbe, mint halálos méreg, vagy mint elküldött megváltás. Húrozza fel minden idegedet, lökje meg az izmokat, az agyvelőt: kiálts vérrel serkedő nemet vagy zokogó igent. Rázz öklöt ellene, tagadd, káromold, üsd. Vagy sírd, jajgasd, üvöltsd fájdalmát és végtelen szerelmét.

II.

És mégis kérlek, anyából szakadt ember, anyai mellen szoptatott lélek: szabadulj rövid időre az étvágy és a vér, a hit és a rögzített vélemény nehéz lökéseitől. Légy csak ember: nyitott szemű igazság, szájalom és sebezhetetlen jóság. Olyan lélekkel hajolj ezekre a fájdalmas lapokra, amilyennel az édesanyád életét akarnád megérteni.

Nem mond ez a könyv gyűlöletet semmilyen anya fia ellen. Életből, munkából kizárást nem kíván semmilyen vér ellen. Minden küzdő ember benne van életem ölelésében, s rokonnak látom a tragikus ember minden arcát. De fáj nekem az Ézsau-magyar.

De fáj, sajog, éget, de éjszakáim lidércnyomása, nappalaim láza a mostoha faj: Európa tépett, rongyos, kilökött Hamupipőkéje. Olyan sajátos szépségű arc, ős kincsű lélek, dúsan termő jószág. És minden szépsége el van rejtve a világ lelkétől. És minden kincse ügyes másoknak lakodalom, s neki örök nagypéntekje van. És minden jósa ravasz másoknak jövő, neki átok és koldusbot.

Nem azt akarom, hogy más vér fölött uralkodjék. Azt akarom, hogy más vér ne nyomja szegényt. Nem azt kívánom, hogy elvegye mások vétését. Könyörgök: hogy ne vegyék el az ő munkája falatjait. Nem mást akarok hontalanná tenni. Segítségért kiáltok, hogy más ne túrja ki arról a földről, mely szenvedő, munkás apái porából állott össze.

Íme nyilván mondom: jöjjön minden vérű tiszta szándék, minden ősű erős gondolat, minden anyájú hősi elszántság a magyar munka, a magyar nyelv, a magyar jövő munkás egységébe. Mi legyünk az emberiség leg-szélesebb ölelése, a mi alkotásunk teljék fel az ember minden színével. Nem azt kívánom, hogy a magyar tűzhelynél hátrány legyen az, hogy valaki más vérű. Azt kérem: ne legyen előny az, hogy valaki nem magyar.

Oh, elátkozott és meddő marad az én magyarságom is? Hiszen ez a magyarság az egész ember megteljesedése.

III.

És az én magyarságom benne van az emberiség igazságtételében.

Nekem nem kevert múltú úr a magyar, akinek élvezet az élet, mert őseinek tépő karmai voltak, és tudtak jogot építeni ezekhez a karmokhoz. Nekem nem az a magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élősködik. Nekem az a magyar, aki dolgozik. Aki hivatalban, iskolában, gyárban, műhelyben s künn a széles mezők barázdáinál csiholja az emberek kenyerét. Nekem a tízezer boldog nem magyar. Nekem magyar: az élet nyolcmillió verejtékes, szomorú gladiátora. Kaput döngető jog, jogot követelő munka, emberi nagy igazságtétel az én magyarságom.

Oh, elátkozott és meddő marad az én magyarságom is? Mikor szána-lom a végtelen emberi nyomorúság iránt.

IV.

Acélszerkezetű boltozat ez a regény. Minden szög, minden kő, minden homokszem az egyetlen célt építi, támasztja, tapasztja. Minden arc, minden mozdulat, minden rész és minden szó ugyanazt a fájdalmat mondja. Minden parány belső része az egyetlen nagy kiáltásnak: segítség! És még-

is meg nem nyirbált, véletlen összefutású, ős fakadású dús élet ez a regény, átélt fájdalom, meglátott zűr, visszhangzó sírás.

V.

Az ember nem gondol, nem akar: a világ gondolja és akarja a folyton-folyó embert. Az emberben gondoltatik és akartatik. Ezért hőseim nem önindulású, csak egyénileg megokolt emberek. A múlt, a faj, az emberek, a beléjük ömlő világ akarják őket, végzetesen, el nem bocsátó ígézéssel, mint az ős elrendelés a görög dráma mozzgatottjait. Nem kiöltő események, nem akaratuktól kihívott történetek teszik életük szövetét, s szabják meg útjukat. Hivatalba, kávéházba, egymáshoz mennek, sétálnak, otthon ülnek. És mennek életükbe hangok, formák, színek, mozdulatok, az anyagi világ folytonos zápora, mozdul a vérük, él az idegük, emészt a gyomruk, dolgozik a szívük, mennek át életükön emberarcok: ez mind együtt a folyton levő énjük, előteremlő életük, teljesülő végzetük.

VI.

Emberarcok! E regényben számtalanszor előfordul, hogy alakok jelennek meg, kiket bemutatok életük sokféle folyamában, hosszú oldalakon át teljesítem ki arcukat: aztán egy-két pillanat múlva eltűnnek, és sohasem merülnek vissza a regény életébe. Miért?

Mert az én énem nem a bőröm határáig terjed. Minden arc, mely belém jön, része az én folyton szövődő énemnek és végzetemnek. Hiszen ez a sok arc együtt adja a kort: az irtózatos dzsungelt, ahol a tragikus ember vergődik.

VII.

Kétféle jellemzés van ebben a regényben. A nagyobb helyet betöltő személyek tesznek, beszélnek, akarnak, megijednek, örvendenek, fájnak: az életük jellemzi az életüket, előteremlő napjaik ezer rezdületében.

De egy regényben, mely több száz arcot idéz meg hősei tragédiájába, nem lehet mindig így jellemezni. Hiszen akkor egyetlen fejezet hosszabb volna, mint az egész Mahábhárata. A sok mellékcot, melyek mégis részei a fő személyek végzetének, tömörített vonásokban mint elhatárolt kész adottságot mutatja be az ember. Hiszen nemcsak a művészet, de az élet is: néha acélmetszetekben beszél.

VIII.

Honnan valók ezek az arcok? Honnan valók ezek a fájdalmas és nagy-szerű, kicsinyes és piszkos, de mindig mély emberséggel valóságos arcok?

A főhős, Boór Bálint, élete külső körülményeit nagy részben az én életemből kapta. De azért nem kell a szerénységre predestinált hátaknak lúdbőrözniök: „Jaj, ez a Szabó Dezső megint magáról beszél, megint magát magasztalja.” Nem: ez nem azt jelenti, hogy a Boór Bálint alakja azonos velem. Csak ezt: ha én kolerában voltam, és aztán egy regényben meg akarom írni azt a lelkiállapotot, melyet a kolera terem az emberben, ezt nem a Turóc megyei főispán náthája alapján, hanem a saját koleraemlékeim után írom meg.

A legfájdalmasabb azonban az, hogy azok az arcok, melyekben felidézem a kort s a korban történő embert: léha, kicsinyes és gonosz szándékú embereknek alkalmat adnak arra, hogy ezeket az arcokat odavarrják a magyar élet egy-egy ismertebb alakjához, hogy vagy az illetőt, vagy a regényt, vagy mind a kettőt bánthassák. Sőt: filozofterül terhelt elszűltések még kulcsregényről is dadognak.

Az *Elsodort falu* még nincs nyolcéves. És kinek fontos már, hogy valamelyik alakjának volt-e élő mása, és ki volt az? A regénynek semmi esetre sem fontos. Az ilyen megjelölések oktalanságára legjellemzőbb példa az, hogy e regény Farkas Miklósáról évekig úgy beszéltek, mint Ady sikerült képmásáról. Pedig, amint azt sokszor megírtam, Ady egyetlenegy-szer sem merült fel előttem e regény írása alatt. Hiszen nem is ismertem annyira, hogy belső képét felidézhettem volna. Herepey Gergely, kolozsvári református pap pedig egy éven át hitte, hogy Farcádyban őt idéztem meg. Egy ellenpróbát ajánlok: ha valaki e regény valamelyik szereplőjét megajándékozza egy ismerőse azonosságával, kutassa, ezen az ismerősén kívül nem hasonlít-e az illető alak más ismerőshöz is. Bizonyára még tíz-húsz hasonlóságot fog találni.

Honnan jöttek belém ezek az arcok? Honnan jön belém a láz, a belső seb, az élet sírása? Úgy fájnak belém a fekete napokból, s némelyik arc talán ezer arcból teljesült össze. Egypárnál tudom csak a keletkezés sajátos folyamait. Így például a regényben szereplő Eckhardt János gyökéralakja egy kolozsvári parvenü méltóság volt, aki sok gyermekhuncutságom csiklandozta föl. Aztán, mikor ezelőtt hét évvel én is belekerültem a közélet szörnyű kavargásába, egy egész csomó kis Eckhardt János táncolt köröttem. A sok aztán, a régi és az újak, egyetlenné undorultak bennem, megtettem tanítónak, miniszternek: a csúf napok egyik jellemző arcának.

És a drága jó Borkuthy Eveline. Egy polgári lányiskola igazgatónője volt abban a vidéki városban, ahol a legtöbb csók fakadt számomra, és nem

volt partja a fiatalságomnak. Vele és velem történt meg az a jelenet, mely itt Eveline és Baczó Mózes közt ismétlődik. Benne ismertem meg először a nőstrebért. Aztán, az utolsó évek zagyvaságában, szerkesztőségekben, a közélet és a jótékonyosság szomorúságainál mind több női arc emlékeztetett rá. És ezek az arcok mind csak feltelő színei lettek a régi arcnak. És megszületett Eveline.

Plachota és felesége palántái szintén egy vidéki városban nőttek. A férj szerkesztő volt, s a város nagyobbik üstökös csillaga. Valóságos iskolai típusa a kitúró idegen törtetőnek. Aztán ezer és ezer Plachotát láttam: ez a leggyakoribb gomba szegény Magyarországon.

Az egész regényben csak két alak van, kiket egyéni valóságukban vittem regényembe. Mert mind a kettő mégis annyi arcot jelentett. Az egyik Póstás Lajos, ki a háború alatt Ungvárott volt napjaim szelíd undorodása. A roppant ambícióval felépített élet úgy pusztult el a háborúban. A másik, Leiter bíró, a legszomorúbb alak az összes között, egy másik vidéki városban volt napi ijesztésem, ahol mindenki rá fog ismerni. A szerencsétlen a beteg vég makacsságával ragaszkodott bírói címéhez, pedig ezt a hivatalt csak pár hétig viselhette. A vér szörnyű mániákusa volt, s a világháborút s az első forradalom kezdetét ennek a betegségnek lázában élte meg. És ha el nem pusztul a spanyolbetegségben, talán egy véres névvel több ijeszt felénk azokból a napokból. Én megfogtam ezt a nagy emberi szomorúságot, s áttettem a még betegebb napok elgurultjai közé.

A legtöbb alaknál én sem látok bele a keletkezés misztériumába. Oh, ha ezek az arcok sohasem lettek volna életem lappangó lázává!

Természetes, hogy a regényben előforduló helyek: Sümeg, Visnyó, Szeged csak tetszőlegesen felvett helyek, s az ott előmerülő események és arcok nem felelnek meg ottani valóságoknak. Csupán azért hívtam ezeket a helyeket elő, mert az élet egypár nagy cirógatásáért vagyok hálás nekik.

IX.

E regény tragikus hősei az események vad rohanásában néha az ószövetségi próféták szóostorait suhintják széjjel. Vérral buggyanó szavakkal ostromozzák a közeposztályt, az ifjúságot, a magyarság minden bántó betegségét. Nem bújok el előle: haragjuk az én haragom, fájdalomuk az én fájdalom, s azok a szavak az én megütött életemből gyötrődtek elő. De sanda mézárások ne ürügyeskedjenek nemzetgyalázást a regényre. Először is: semmilyen osztályt, semmilyen társaságot nem lehet kinevezni nemzetnek, s annak ostromozását nem lehet nemzetgyalázásnak keresztelni. Hiszen

ez lehetetlenné tenné a művészet nagy történelmi feladatát, a szép újjá
fürdető erejét. Azután: én a nemzet nagy testét, a nyolcmillió munkás
magyart fiatal erejű, dús kincsű emberi valóságnak tartom. Hiszen azért
jajgatok levegőért, földért, jövőért számára.

X.

Erotika van a regényben, mint az egész életben. Csak nem cenzúráz-
hatok bele fekete gumival a világ regényírójának a munkájába, kitörölve
azt, amit ő a folytatás szent örömévé tett. De ez az erotika sohasem ön-
célú, sohasem feleslegesen részletező. Vagy az élet tragikus meghatáro-
zottságaira, vagy vigasztaló gazdagságaira mutat. Az egész regény, mint
egész művészetem, elrendelt ölelés a tiszta család, a gyermek felé.

XI.

Álltam a rohanó ember partján. Sötét hajjainak zúgása az én lázas vízióm.
Ne bántsatok, hiszen én nem én vagyok: mától holnapig ténfergő futó gond,
időbe széthangzó külön név. Térben és időben szétgyökerezve: én az időt-
len magyar vagyok. Csontvázak az én gyökereim, s szájam felnyílt sebek.
Régi öklök mozdulnak bennem, és bennem sírnak a magyar temetők.

Oh, ezek a magyar temetők nem múlhatnak tőlem! Egyszer elfutottam,
tengerek, erdők, városok mögé bújtam. – Irgalom! Nem vagyok magyar!
Örvendeni akarok, békét akarok, szeretetet akarok! – És tengeren, erdőn,
városon át ott voltak megint éjszakáim körül: – Tőlünk van az erőd, a lel-
ked. Mi vagyunk a te értelmed. Folytatnod kell a mi nagy pörünket.

Utolsó harcom lesz-e ez a regény? Felmozdul-e a leigézett akarat, ki-
nyúlnak-e összefogásra a kezek, visszaébred-e az ontott szemű faj az élet
jogaihoz? Vagy holnap négyfelé hasítva vagy izzó trón fájdalmában fize-
tem meg, hogy szánakoztam, hogy hős voltam, hogy végtelenül szerettem?

Beteg a világ, és sötétülnek a napok. Az élet fáj. A holnap bizonytalan.
Jöhet börtön, jöhet halál, vagy más öklözése a mostoha életnek. De múl-
hatatlan sírás, de milliókat megmondó fájdalom: arcom nem fog lehalvá-
nyulni a századok faláról. Élő szemeim örök ígézéssel fogják sugározni a
tántorgó magyarba: – Élj, akarj, szeresd önmagadat!

Rókushegy, 1925. október 6-án

a Csodálatos Élet szerzője

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
ELSŐ KÖNYV: Parasztok	13
MÁSODIK KÖNYV: Szent Gellért éjszakája	95
HARMADIK KÖNYV: Baczó Mózes boldogsága	223
NEGYEDIK KÖNYV: A megtalált szobor	311
ÖTÖDIK KÖNYV: Az összetört szobor	399
HATODIK KÖNYV: Az összetört szobrok	451
HETEDIK KÖNYV: Segítség!	511
UTÓSZÓ (<i>Szócs Zoltán</i>)	571